

DOI

УДК 929Шевчук

Сергій Таранець (м. Київ)

доктор історичних наук, старший науковий співробітник

Інституту української археографії та джерелознавства

ім. М. С. Грушевського НАН України

E-mail: trimonastyrje@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7516-098X>

Порядність через усе життя. (до 70-річчя від Дня народження подільського журналіста та краєзнавця Федора Харитоновича Шевчука)

У статті висвітлений життєвий та творчий шлях визначного подільського краєзнавця, заслуженого журналіста України Ф.Х. Шевчука. Розповідається про його навчання у школі та університеті, про краєзнавчу та журналістську роботу після закінчення Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка та упродовж всього життя. Особливу увагу звернено на його громадську роботу, зокрема діяльність при районній газеті «Бершадський край» літературного об'єднання «Вишиванка», яке займалося підготовкою до видання книг авторів Бершадського району Вінницької області, започаткування літературної премії письменника Василя Думанського, про наставництво для людей, які згодом пов'язали професію з журналістикою чи дослідженням рідного краю. У праці аналізуються усі визначні роботи Ф.Х. Шевчука присвячені історії та культурі м. Бершаді і сіл Бершадського району, в т.ч. Бершадського спиртзаводу, Бершадського пивзаводу, Бершадського електротехнічного заводу. Акцентується на творчому доробку краєзнавця в галузі популяризації української мови, творчості поета Т.Г. Шевченка, поетеси, місцевої уродженки Н.І. Поклад, інших авторів. Висвітлюється його участь у загальнонаціональних конкурсах з української мови «Квітни, мово наша рідна» та робота з вивчення історії та повсякдення Пилипонівської старообрядської громади м. Бершадь.

Ключові слова: Вінницька область, Бершадь, Ф.Х. Шевчук, краєзнавство, журналістика, українська мова, старообрядці.

Serhii Taranets (Kyiv)

Doctor of Historical Sciences, Senior Researcher

M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source

Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

E-mail: trimonastyrje@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7516-098X>

Honesty throughout a lifetime (on the 70th anniversary of the birth of Podillia journalist and local historian Fedir Kharytonovych Shevchuk)

The article highlights the life and career of the prominent Podillia local historian, Honored Journalist of Ukraine F.H. Shevchuk. His studies at school and university are presented, as well as his local history and journalistic work after graduating from Taras Shevchenko State University of Kyiv and throughout his life. Particular attention is paid to his public work, including the activities at his regional newspaper «Bershadskyi Krai» at the literary association «Vyshyvanka», which was involved in preparing books for publication by authors from the Bershadskyi district of Vinnytsia region, the establishment of the Vasyl Dumanskyi Literary Award, and mentorship for those who later connected their profession with journalism or regional studies. The work analyzes all of F.H. Shevchuk's outstanding writings on

the history and culture of Bershada and the villages of the Bershada district, including the Bershada distillery, Bershada brewery, and the Bershada power plant. Emphasis is placed on the creative work of the local historian in the field of popularization of the Ukrainian language, the works of the poet Taras Shevchenko, poetess and local native N.I. Poklad, and other authors. His participation in national competitions in the Ukrainian language «Blossom, our mother tongue» and his work on the study of the history and everyday life of the Pylyponivska Old Believer community in Bershada are highlighted.

Key words: Vinnytsia region, Bershada, F.H. Shevchuk, local history, journalism, Ukrainian language, Old Believers.

Ім'я Федора Харитоновича Шевчука вже давно стало визнаним як на Вінниччині, так і далеко за її межами. Перу маститого краєзнавця та журналіста підвладні найрізноманітніші теми і жанри літературної творчості. Невипадково ще на зорі своєї журналістської діяльності присутній на одному із щотижневих редакційних зібрань-летучок знаючий та на рідкість високоінтелігентний другий секретар Бершадського райкому компартії І.П. Палагній, прочитавши кілька підготовлених молодим Федором Шевчуком матеріалів, видрукуваних в районній газеті, назвав молодого дописувача справжнім «майстром слова». І це визначення закріпилося за ним на все життя.

Ще з дитячих років у Ф.Х. Шевчука сформувалася любов до слова та рідної мови. Федір народився 6 березня 1953 р. в с. Велика Киріївка Бершадського району на Вінниччині в селянській родині. У 1968 р. закінчив Великокиріївську восьмирічну школу, а в 1970 р. – Устянську середню школу. У школі він навчився дуже добре, з відзнакою закінчив вісім класів Великокиріївської школи. У шкільні ж роки ставав переможцем як обласних, так і республіканських олімпіад з української мови, завдяки чому був помічений фахівцями і запрошений продовжити навчання на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка¹. Проте після отримання атестата про середню освіту деякий час працював в будівельній бригаді місцевого колгоспу, оскільки в університет, незважаючи на високий рівень підготовки і особисте запрошення, поступив лише з другої спроби. З наполегливістю продовжував вивчати рідну для нього українську мову.

Після здобуття вищої освіти в 1976 р., спочатку кілька років працював учителем української мови та літератури в Устянській середній школі, в 1979 р. був запрошений на посаду літературного працівника і штатного кореспондента, а згодом і відповідального секретаря бершадської районної газети «Вогні комунізму», водночас робив регулярні дописи в обласні газети «Вінницька правда» і «Комсомольська плем'я», всеукраїнські «Сільські вісті», журнал «Журналіст». В 1992 р. став заступником редак-

Шевчук
Федір Харитонович

тора газети «Бершадський край», а в 2013 р. – її головним редактором. Як зазначали його колеги по цеху: «Він ніби «прикипів», «приріс» до своєї маленької газети «Бершадський край», своєрідного літопису району»². Журналістика та краєзнавство стали для нього не лише покликанням життя, але й долею. Федір Харитонович володів неоціненним даром спілкування з людьми, умів ніби магнітом притягувати їх до себе. Саме тому серед своїх друзів, однодумців, соратників та учнів мав їхнє широке коло.

¹ Майстер слова // Бершадський край. 2003. 5 березня.

² Там само.

Не лише в роботі, але й по життю ви-різнявся добротою, людяністю, стриманістю, рідкою для нашого часу безкорисливістю, невтомною творчою енергією, великою працездатністю та принциповістю. У 2006–2011 рр. обирався депутатом Бершадської районної ради Вінницької області 5 скликання³.

Водночас у 1994–1998 рр. Ф.Х. Шевчук працював власним кореспондентом Вінницької обласної молодіжної газети «Панорама», у 1999–2000 рр. – власним кореспондентом обласної газети «За Батьківщину», у 2005–2013 рр. – власним кореспондентом «Вінниччини». Окрім відомого широкому загалу імені, свої матеріали також публікував під псевдонім Богдан Білоус. У «Вінниччині» за ним було закріплено опікування трьох районів області: Бершадського, Чечельницького і Тростянецького. Як потім згадував сам Федір Харитонович, з газетою «Вінницька правда» він познайомився ще в дитинстві, в батьківській хаті: «Із газетою «Вінниччина» (тоді ще «Вінницька правда») я познайомився, ще навчаючись у молодших класах сільської школи. Мій тато, звичайний колгоспник, любив друковане слово і завжди переплачував по кілька газет і журналів. І коли листоноша Надія Вікул приносила свіжу пошту – а цього моменту чекалося з особливим трепетом і благоговінням, я брав до рук газети, які мені навіть пахли неповторно і привабливо. А ті, хто створював це диво – газети, – мені здавалися якись чарівниками»⁴.

В 1980 р. Федір Харитонович увійшов до Національної спілки журналістів України, очолював її первинну організацію у Бершаді, з 2010 р. був членом правління Вінницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України. В 1983 р. при районній газеті створив літературне об'єднання «Вишиванка», яке займалося підготовкою до видання книг авторів Бершадського району. Не полишав увагою й тих творчих людей краю, які були прикуті до ліжка, тут у першу чергу слід назвати Василя Думанського з с. Серединка, якому редагував книги «Мій день», «Листопад» та ін. Ф.Х. Шев-

чук започаткував літературну премію письменника Василя Думанського, що присуджується щороку кращому громадському кореспонденту районної газети «Бершадський край». Лауреатами цієї премії стали публіцист В.Л. Пашковський, громадський кореспондент І.Л. Косюк, фотокореспондент А.С. Бондаренко, вчителька Ю. Пензюр, громадський кореспондент М.П. Похила, журналіст В.І. Вербецький, історик М. Щербина, краєзнавець Г.О. Погончик, громадський кореспондент Ю.Л. Цінчик, вчителька Т.Н. Кучанська, громадський кореспондент М.С. Рудик, вчителька С.І. Ковальська, бібліотекар Л.І. Зарічанська, учитель В.М. Корнелюк, фотокореспондент Р.М. Храновський, громадський кореспондент Г.М. Іваненко, громадський кореспондент К.І. Андроник, вчителька В.Я. Гончар, вчитель О.О. Дьомін, редактор газети Р.В. Руденко, учитель О.А. Бабій, громадська кореспондентка О. В. Романчук і поетеса М.М. Цимбалюк та ін.⁵

Загалом Ф.Х. Шевчук був наставником для багатьох творчих людей, які згодом пов'язали свою професію з журналістикою чи краєзнавчою роботою. Під його керівництвом та наставництвом вони стали відомими в краї письменниками та поетами, серед яких слід назвати імена В.М. Думанського, А.І. Мельника, М.С. Рудика, Т.Н. Кучанської, Ю.Л. Цінчика, В.М. Корнелюка та ін.⁶

Федір Харитонович автор багатьох сотень статей з історії рідного краю, української мови, різноманітних публіцистичних матеріалів на юридичні, морально-етичні, педагогічні теми. Він створив та упорядкував 12 книг, серед яких два томи «Портрети»⁷, де представив розповіді про земляків-бершадців, які своєю звитязною працею звеличували і продовжують звеличувати не лише рідний край, але й усю Україну в різних сферах її діяльності.

Значну увагу Ф.Х. Шевчук приділяв дослідженню історії та культури рідного краю – Бершадщини. У його доробку десятки книг та статей, присвячених цій проблематиці, але окремо слід назвати видання «Свято серед будня» (Вінниця, 1996), «Слово на долоні» (Вінниця, 2001),

³ Архів Музею історії та культури старообрядства України (далі – АМІКС України). Матеріали експедиції у м. Бершадь від 17 січня 2023 р.

⁴ Шевчук Ф. Свято, яке завжди з тобою // Вінниччина. 2012. 17 жовтня.

⁵ Маніленко П., Шевчук Ф. Серединка – тепла крапка на карті України. Вінниця: Твори, 2019. С. 278.

⁶ Майстер слова // Бершадський край. 2003. 1 березня.

⁷ Див.: Шевчук Ф.Х. Портрети. Вінниця, 2013. 516 с., іл.; Шевчук Ф.Х. Портрети. Вінниця, 2021. 464 с., іл.

«З минулого – в майбутнє. Історико-публіцистичний нарис про Бершадський спиртовий завод» у співавторстві з В. Пашковським (Вінниця, 2001), «Хто живе й працює для століть. Історія Бершадського держлісгоспу» у співавторстві з І. Сухоребрим (Вінниця, 2002), «Тридцять пам'ятних літ – в ім'я прийдешнього (До 30-ліття з часу заснування Бершадського електротехнічного заводу)» (Бершадь, 2004), «Серединка – тепла крапка на карті України» (Вінниця, 2008, вид. 1; Вінниця, 2019, вид. 2.), «Крізь роки і відстані (До 100-річчя Бершадського пивокombінату)» (Вінниця, 2009), «Портрети» (Вінниця, 2013, т. 1), «Веселе роздоріжжя» (Вінниця, 2014), «Портрети» (Вінниця, 2021, т. 2) та публікації в газетах «Чисниця» (2001), «Любов'ю будувати світ» (2001), «Обереги Наталки Поклад» (2001), «Хліб і слово» (2001), «Бершадь – місто ведмежих стрільців» (2003), «Звідки твоє ім'я, річко» (2005), «Поташня – рядно таїни, чарунка Поділля» (2005), «Щедрий серпень Серединки» (2005), «Життєве кредо Василя Кавуна» та багато ін.⁸

26 липня 2001 р. постановою Кабінету міністрів України м. Бершадь було занесено у список історичних населених місць. Саме новий статус міста посилив і так особливу увагу Федора Харитоновича до вивчення її історії та культури.

У статті «Бершадь – місто ведмежих стрільців» він приводить першу писемну згадку у джерелах про м. Бершадь, а саме вказує 1459 р., де містечко згадується як фортеця на південному кордоні Великого князівства Литовського. Як зазначав автор, у часи панування в цьому краї татар і турків вона була важливим форпостом у боротьбі проти ворогів, незважаючи на те, що 1672–1699 рр. була зруйнована турками. Значення Бершаді посилювало виникнення козацтва, особливо активно тут розвивався гайдамацький рух в 1734, 1749, 1757, 1768 рр., в якому відзначилися відомі загалу Максим Залізняк та Іван Гонта. Шевчук звертає увагу на адміністративне підпорядкування Бершаді в різні часи, акцентує увагу на її входженні до складу Ольгопільського повіту Подільської губернії, розвиток торгівлі й промисловості, наводить деякі статистичні відомості про кількість населення, релігійних громад, торкається аспектів історії та культури під час утвердження радянської влади, німецько-румунської окупації, часів заснування районної бібліотеки, краєзнавчого музею, засобів масової інформації тощо⁹.

День села Поташня, Бершадський р-н,
Вінницька обл. 2005 р.

⁸ АМІКС України. Матеріали експедиції у м. Бершадь від 17 січня 2023 р.

⁹ Шевчук Ф.Х. Бершадь – місто ведмежих стрільців // Вінницькі відомості. 2003. 5 березня.

Особливу увагу у творчому доробку краєзнавець приділяв історії сіл краю. Часто висвітлення їхньої історії пов'язувалося з тими чи іншими заходами чи подіями, які відбувалися в тому чи іншому населеному пункті. Так, в 2005 р. в поле зору дослідника потрапило с. Поташня – мала батьківщина відомого українського художника і літератора Прокопа Колісника, який ініціював відзначення його 300-річного ювілею від часу заснування, відкриття сільського краєзнавчого музею та власної картинної галереї¹⁰. Федір Шевчук також розповідає про його книгу есеїв «Чисниця»¹¹.

Поза своєю увагою він не полишав і видатних земляків, яких народила бершадська земля. Низка публікацій в його творчому доробку присвячена відомій українській поетесі Наталці Поклад, за творчістю якої Федір Шевчук слідкував з 1985 р., тобто з часу виходу її першої збірки «Акценти». Увагу краєзнавця книга привернула не лише тим, що авторка народилася в с. Маньківка Бершадського району, а й чудовими віршами, в яких з самого початку творчості землячки він відчув її неординарний талант. Ф.Х. Шевчук особисто знав Н.І. Поклад. Вони познайомилися тоді, коли Наталка запропонувала редакції для друку чималу добірку своїх віршів. Лише згодом стало за правило: перш ніж видати будь-яку книжку, кілька віршів зі збірки друкувалися в районній газеті. Як пізніше зазначав Федір Харитонович: «Напевно, самою долею було визначено дівчині з подільського села підкорити вершину під назвою Поезія»¹².

Ф.Х. Шевчук вивчав біографію Н.І. Поклад, починаючи з ранніх років, навчання в Балтському педагогічному училищі та Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка. Як зазначав автор, свої перші вірші Наталка друкувала в Балтській районній газеті «Народна трибуна» під маминим прізвиськом – Чечельницька. Тоді при педагогічному училищі діяв літературний гурток, яким керував викладач Іван Петрович Козулько¹³.

Знаменитий земляк був присутнім на творчому вечері поетеси, присвяченому 50-річчю від Дня її народження, який відбувся в столичному Будинку вчителя. 2 листопада 2001 р. в районній газеті «Бершадський край» з'явилася стаття «Обереги Наталки Поклад», де краєзнавець розповів про творчий вечір, описав вітання, які лунали від її земляків з Бершаді та Маньківки, зокрема керівника делегації, заступника голови райдержадміністрації Галини Микитюк, народного депутата України Анатолія Матвієнка та ін¹⁴.

В 2001 р. у вінницькому видавництві «Велес» з'явилася невеличка книжечка «Слово на долоні» до якої увійшли спостереження автора, його зустрічі та роздуми взяті з життя оточуючих людей, їхні світогляди, ставлення до української мови. Як зазначав сам Ф.Х. Шевчук любов до рідної мови сформувалася в нього ще з дитячих літ. Він завжди звертав увагу на тих людей, що мешкали за кордоном, і які повертаючись на малу батьківщину старалися послуговуватися мовою своєї матері, тобто українською. Письменник боляче реагував на те, що ще на початку 2000-х рр. в районному центрі в кіосках майже не зустрічав україномовних газет, журналів, книг тощо. Не погоджувався з думкою, що в СРСР ніхто не забороняв української мови, критикував програми викладання фахових дисциплін, що були пронизані елементами домінуючої комуністичної ідеології, коли партійці намагалися «притлумити» «шевченкове слово» навіть при відзначенні днів його народження, замовчуючи невігідні для влади моменти його творчості, або перекручуючи їх на власний розсуд. Своїми працями Ф.Х. Шевчук намагався не лише викривати колишніх компартійних керівників, які в перші роки незалежності України стали «демократами», але й критикувати їхнє пристосуванство, пихатість, чванство, зарозумілість, гонор, як зазначав він сам: «Та начальницька гордість чи по-іншому, гонор, не дозволяє йому вести мову з вами нарівні». Водночас старався виховати в кожному із нас особистість, «що має право і на свою думку, і на своє слово»¹⁵.

⁸ АМІКС України. Матеріали експедиції у м. Бершадь від 17 січня 2023 р.

⁹ Шевчук Ф.Х. Бершадь – місто ведмежих стрільців // Вінницькі відомості. 2003. 5 березня.

¹⁰ Шевчук Ф. Поташня – рядно таїни, чарунка Поділля // Вінницькі відомості. 2005. 9 вересня.

¹¹ Шевчук Ф. «Чисниця» // Бершадський край. 2001. 22 серпня.

¹² Шевчук Ф.Х. «Любов'ю будувати світ...» // Бершадський край. 2001. 12 вересня.

¹³ Там само.

¹⁴ Шевчук Ф. Х. Обереги Наталки Поклад // Бершадський край. 2001. 2 листопада.

¹⁵ Шевчук Ф. Слово на долоні. Етюди про мову. Вінниця: Велес, 2001. С. 23.

Ф.Х. Шевчуку не подобався примітивний суржик, який лунав у 90-ті рр. ХХ ст. – на початку 2000-х рр. з екранів телевізорів і зазначав, що «Українське слово звучить зовсім не в тому контексті, в якому повинно було б звучати»¹⁶. Він не розумів видатних українських спортсменів, які практично не розмовляли українською мовою, зазначаючи: «На перший погляд мова, якою розмовляє спортсмен, не відіграє важливої ролі в його досягненнях. Думаю, що це не зовсім так. Бо мова є одним із складових чинників патріотизму, що допомагає перемагати. Коли дивишся на прелюдію футбольних поєдинків збірних команд, коли бачиш, як гравці суперників гордо співають гімн своєї держави, а наші потупивши голови мовчать під час звучання мелодії свого гімну, то вже не віриться, що вони виграють...»¹⁷.

В 2006 р. у Вінниці, у видавництві О. Власюка з'явилася ще одна книга Ф.Х. Шевчука «Вогонь в одежі слова», в якій автор зібрав статті, мініатюри та есе присвячені українській мові, написані ним самим та іншими авторами, раніше видрукованими в районній газеті «Бершадський край», обласних та всеукраїнських газетах¹⁸.

Починаючи з другого заходу Ф.Х. Шевчук був постійним учасником щорічного загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання», який в 2000 р. було започатковано в Україні з метою зміцнення державотворчої функції української мови, піднесення рівня мовної культури. Організатором цього форуму виступила Одеська обласна організація Національної спілки журналістів України. Конкурс став проводитися не лише в самій Одесі, але й курортному містечку біля неї – Затоці, в селищному будинку культури. В 2003 р. президент України Л.Д. Кучма взяв цей захід під свій патронат.

Загалом тема української мови була однією з провідних у творчій діяльності Федора Харитоновича. В редакційній районній газеті «Бершадський край» спочатку він започаткував тематичну сторінку «Диво калинове», потім як

редактор тематичної сторінки «Жива вода» виступав у щотижневику «Вінницькі відомості», згодом і як автор численних публікацій у періодичній пресі як Вінницької області окремо, так і України в цілому.

Ф.Х. Шевчук брав участь у загальнонаціональних конкурсах з української мови, зокрема в 2003–2013, 2017, 2018, 2020 рр. В 2004 р. за підсумками V Загальнонаціонального конкурсу Федір Харитонович став його лауреатом завдяки тижневику «Вінницькі відомості», де він тематичний розділ присвячений, як зазначав сам автор, рідній мові, що «вдало вплелась в загальноукраїнський барвистий мовний вінок»¹⁹. В 2005 р. він знову став лауреатом конкурсу (2 місце) в номінації «Квітни, мово наша рідна» за низку статей у пресі України та тематичну сторінку «Жива вода» у тижневику «Вінницькі відомості». У 2008 р. взяв 1 місце за публікації та захист рідної мови у загальнонаціональній пресі; в 2013 р. знову 1 місце у номінації «Квітни, мово наша рідна» XIV конкурсу, в 2017 р. те саме у XVIII конкурсі, в 2018 р. те саме у XIX конкурсі за популяризацію близько 100 книг авторів з Бершадського району, у 2020 р. те саме у XXI конкурсі в номінації: «Країна. Витоки. Родовід»²⁰.

Федір Харитонович зустрічався з багатьма цікавими людьми. Зокрема під час проведення VI конкурсу він, разом з іншими учасниками, побував у восьми областях України, серед яких Одеська, Кіровоградська, Полтавська та Сумська, відвідував історичні місця, місцеві журналістські осередки, краєзнавчі музеї.

Проте з Федором Харитоновичем ми познайомилися за інших обставин. В 2006 р. в с. Куренівка Чечельницького району я проводив конференцію «Доля старообрядства в ХХ – на початку ХХІ ст.: історія та сучасність». 4 вересня для учасників конференції відбулася екскурсія по визначних місцях краю, в т. ч. у них була можливість відвідати Покровську церкву Пилипонівської старообрядської громади м. Бершадь. Біля воріт храму учасників конференції зустрічала ціла делегація бершадців, серед них був і

¹⁶ Там само. С. 45.

¹⁷ Там само. С. 48.

¹⁸ Шевчук Ф. Вогонь в одежі слова. Вінниця: О. Власюк, 2006. С. 2.

¹⁹ Шевчук Ф. Мова єднання. Нотатки із Загальнонаціонального конкурсу // Вогонь в одежі слова. Вінниця: О. Власюк, 2006. С. 12.

²⁰ АМІКС України. Матеріали експедиції у м. Бершадь від 17 січня 2023 р.

Федір Харитонович. Відверто кажучи, мене це дещо здивувало, оскільки я не очікував на таку увагу з боку місцевої громадськості та влади.

Загалом небайдужість до всього, що відбувалося в краї, була характерною рисою Ф.Х. Шевчука. Не обходив він увагою і старообрядців. Будучи великим патріотом України Ф.Х. Шевчук як ніхто інший розумів важливість у суспільному, політичному, етнокультурному житті країни роль національних меншин, які мають право на свою мову, культуру, повсякдення, тим більше старообрядці – вигнанці з Росії внаслідок церковного розколу 1666 р. Однак цікавість до старообрядців проявлялася не лише як крезнавець. Федір Харитонович був одружений на Людмилі Євтихіївні Кобзінній, яка походила з пилипонівської старовірської родини. Подружжя регулярно відвідувало могили своїх покійних батьків і дідів на міському старообрядському кладовищі.

Ф. Х. Шевчук створив низку розповідей, що стосувалися як історії так і сучасного життя старообрядської громади, її визначних постатей. Ці доробки часто друкувалися в районній газеті «Бершадський край». Особливу увагу Федір Харитонович приділяв старообрядському єпископу Саватію (Кізці), брав участь у висвітленні його персональної виставки фотографій «Ностальгія за прекрасним», що в 2010 р. відбулася у Бершаді. Ці зустрічі були не випадковими. Як виявилось згодом, владика Саватій навчався в одному училищі з другом Ф.Х. Шевчука, відомим подільським поетом та журналістом, А.Д. Фартушняком²¹. При нагоді друзі зустрічалися в Бершаді, обмінювалися спогадами зі своєї молодості, обговорювали буденність та творчі плани на майбутнє.

Значну увагу Ф. Х. Шевчук приділяв дослідженню історії рідного краю, в т. ч. підприємств м. Бершаді. В 2001 р. у вінницькому видавництві «Тезис» побачив світ історико-публіцистичний нарис про Бершадський спиртовий завод, який Федір Харитонович підготував у співавторстві із місцевим публіцистом, членом Національної спілки журналістів України Владиславом Пашковським. У книзі розповідається про минуле і сучасність спиртового заводу, його трудові

здобутки, успіхи колективу. Автори вказували, що заснований в 1851 р. Бершадський спиртовий завод належав до провідних підприємств галузі не лише у Вінницькій області, але й у усій Україні.

Використовуючи документи Державного архіву Вінницької області, Одеського історичного музею та власне підприємства, автори розповідають про заснування, постійну реконструкцію заводу, його стан у роки Української революції 1917–1921 рр. та під час становлення радянської влади, зокрема зосереджувалися на трудовій діяльності директора М.М. Сорокіна, з приходом якого у 20-ті рр. ХХ ст. розпочався процес модернізації підприємства, що дозволило йому бути представленим на Всесоюзній виставці досягнень народного господарства у Москві; наголошують на проявах ентузіазму серед робітників заводу, в т. ч. поширенні стханівського руху. Автори розповідають про діяльність спиртового заводу під час Другої світової війни, евакуацію його устаткування, відновлення роботи підприємства під час румунської окупації, про відбудову після звільнення Бершадщини від румуно-німецьких загарбників, зростання чисельності трудового колективу, підготовці кадрів, збільшення виробництва валової продукції²².

В 1963 р. до спиртового заводу був включений працюючий поряд пивзавод (працював у його складі до 1977 р.), що відобразилося не лише на розширенні підприємства, але й потужностей

Ф. Х. Шевчук з колегою А.Д. Фартушняком.

²¹ Шевчук Ф.Х. Фотовиставка старообрядческого архиепископа Савватия в г. Бершадь Винницкой области // Судьба старообрядчества в ХХ – начале ХХІ вв.: история и современность. Сборник научных трудов и материалов / отв. ред. и сост. С.В. Таранец. Киев; Винница, 2011. Вып. 5. С. 539.

²² Шевчук Ф.Х., Пашковський В.Л. З минулого в майбутнє. Історико-публіцистичний нарис про Бершадський спиртовий завод. Вінниця: Тезис, 2001. С. 31.

виробництва, його високою культурою, реконструкцією технологічного обладнання, спорудженням допоміжних об'єктів інфраструктури, поліпшенням благоустрою території, що дозволило проводити на базі заводу регулярні семінари обласного і республіканського значення²³.

В книзі окремо акцентується увага на діяльності драматичного гуртка та духового оркестру, які діяли при заводському клубі, і самодіяльність яких була зразковою та користувалася великим успіхом серед жителів міста і сіл району. Автори друкують списки директорів підприємства, головних інженерів, лаборантів та усіх працюючих в різні часи. Окрему увагу звертають на постаті директорів Ф.П. Подолянчука, А.І. Гончарука, В.Д. Маковчука, М.Г. Бурлаки та ін. У книзі друкуються численні світліни з історії спиртового заводу на яких зображені директори, інженери, лаборанти та робітники²⁴.

В 2009 р. Ф.Х. Шевчук опублікував історію Бершадського пивокомбінату, присвячену 100-річчю від дня його заснування. Традиційно, на початку книги він досліджує історію м. Бершаді на різних етапах її розвитку, вказує дату заснування пивзаводу, його приналежність та перші здобутки пивоварів, стан підприємства під час утвердження радянської влади, під час окупації, його входження до складу Бершадського спиртзаводу та нове відділення в 1977 р. внаслідок реорганізації пиво-безалкогольного виробництва в Україні²⁵. Водночас автор відзначає, що документів про діяльність заводу майже не збереглися.

Федір Харитонович звертається до історії появи цього підприємства у Вінницькій області. В 1996 р. Бершадський пивокомбінат увійшов до компанії «Оболонь», яка інвестувала значні кошти у модернізацію виробництва, встановила нове обладнання, запропонувала сучасні технології, наростила обсяги виробництва. Для Бершадського пивзаводу інвестиції цієї компанії стали справжнім порятунком, оскільки в

середині 90-х рр. ХХ ст. підприємство пережило далеко не кращі часи. Як результат пивзавод став значним виробником ячмінного солоду для «Оболоні», успішно освоїв виробництво слабоалкогольних напоїв, завдяки чому став найбільшим платником податків як Бершадського району, так і всієї Вінницької області (обсяги виробництва зросли у 37 разів). Окремо наголошується на благодійній і спонсорській діяльності підприємства, – допомозі школам, дитячим садкам, лікарні, бюджетним організаціям. Особлива увага звертається на дослідженні біографії директора підприємства О.В. Герасименка, якому в 2007 р. вдалося знову реконструювати підприємство, наростити його прибутки і навіть виплачувати дивіденди акціонерам²⁶.

На підприємстві з повагою ставилися до ветеранів праці. Автор розповідає про колишніх спеціалістів А.К. Савицьку, Г.М. Золотарьову, М.І. Марченко, В.І. Ситнікову, О.В. Уханську та ін. В книзі вміщено десятки фотографій, які розповідають про повсякдення підприємства²⁷.

Ф.Х. Шевчук вивчав історію та сучасний стан Бершадського електротехнічного заводу. У дослідженні він підкреслював, що поява таких підприємств в районних центрах в 70-ті рр.

Презентація книги «Серединка – тепла крапка на карті України». 2008 р.

²¹ Шевчук Ф.Х. Фотовиставка старообрядческого архиепископа Савватия в г. Бершадь Винницкой области // Судьба старообрядчества в ХХ – начале ХХІ вв.: история и современность. Сборник научных трудов и материалов / отв. ред. и сост. С.В. Таранец. Киев; Винница, 2011. Вып. 5. С. 539.

²² Шевчук Ф.Х., Пашковський В.Л. З минулого в майбутнє. Історико-публіцистичний нарис про Бершадський спиртовий завод. Вінниця: Тезис, 2001. С. 31.

²³ Там само. С. 21.

²⁴ Там само. С. 83.

²⁵ Шевчук Ф. Х. Кризь роки і відстані... (До 100-річчя Бершадського пивокомбінату). Вінниця, 2009. С. 15.

²⁶ Там само. С. 21.

²⁷ Там само. С. 39.

XX ст. пояснювалося дефіцитом робочої сили у великих містах. Для значних підприємств створення заводів у райцентрах сприяло збільшенню випуску продукції і виконання особливих державних замовлень без залучення робочої сили, в т. ч. і в столицю. Водночас збільшення чисельності робітників у райцентрах стимулювало розвиток підсобних господарств жителів навколишніх сіл, поліпшувало і розвивало соціальну сферу та загальну культуру населення²⁸.

В 1974 р., на базі приміщень, переданих колгоспом ім. Леніна с. Бирлівка Бершадського району було створено механічний цех, який підпорядковувався Київському заводу реле та автоматики. З самого початку, зазначав автор, дефіциту робочої сили не відчувалося, люди охоче йшли сюди працювати, особливо юнаки після закінчення профтехучилищ чи середніх шкіл, пройшовши відповідну підготовку на базі заводу в Києві. З розширенням виробничих потужностей, поступово збільшувалася кількість працюючих, яка в 1991 р. становила 940 робітників, інженерів та керівного складу²⁹.

В 1989 р. завод став незалежним підприємством з повним господарським розрахунком і повною відповідальністю за результати роботи. Новий статус дав істотний імпульс для розвитку виробництва, поступово сформувалася виробнича структура із закінченим циклом. Як зазначав Федір Харитонович, найпродуктивнішими в історії заводу виявилися 1989–1991 роки. Працівники не лише сумлінно працювали, але й зросла їхня заробітна плата, вирішувалися соціальні проблеми. Продукція заводу використовувалася в різних галузях господарства, авіаційній та космічній промисловості. Вироби Бершадського електротехнічного заводу одержували майже 300 споживачів як в Радянському Союзі, так і за його межами (в 30 країнах світу)³⁰. Завод й до цього часу залишається монополістом в країнах СНД у виробництві деяких видів продукції, що не має аналогів у світі, а в деяких напрямках не поступається якістю провідним фірмам світу. Ф.Х. Шевчук називає галузі промисловості, де використовуються продукція заводу, розповідає про директорів, інженерів

та рядових робітників підприємства. Акцентує увагу на спорудженні в місті закладів сокультпобуту, вирішенні житлової проблеми силами підприємства, створенні низки соціальних закладів на самому підприємстві, – їдальні, медпункту, спортзалу, на діяльності профспілкової організації. Окремо автор розповідає про керівників електротехнічного заводу, серед яких вказує Д.С. Янчука, який уже понад 20 років очолює завод³¹.

З розпадом СРСР на заводі виникли проблеми пов'язані з збутом продукції та розрахунками, що спричинило проблеми у проведенні платежів за сировину і матеріали. На електротехнічному заводі зменшилися обсяги випуску продукції, оскільки зменшилося будівництво теплових і атомних станцій, підстанцій електромереж, зменшилися обсяги виконання ремонтних робіт в електромережах та електростанціях. Перед колективом постало питання як вийти з ситуації, що склалася. Однак незважаючи на труднощі на заводі вдалося зберегти основу колективу. Незважаючи на проблеми електротехнічний завод ніколи не мав заборгованості по сплаті різних видів платежів до бюджету³².

В 2019 р. в серії «Моя Вінниччина» опубліковане 2-ге видання книги Ф.Х. Шевчука (у спів-

Директор ТОВ «Прогрес» с. Середина
О.Ф. Кавун та редактор газети
«Бершадський край» Ф. Х. Шевчук.

²⁸ Шевчук Ф.Х. Тридцять пам'ятних літ – в ім'я прийдешнього. (До 30-ліття з часу заснування Бершадського електротехнічного заводу). Вінниця, 2004. С. 9.

²⁹ Там само. С. 13.

³⁰ Там само. С. 15.

³¹ Там само. С. 30.

³² Там само. С. 19.

авторстві з П.В. Маніленком) «Серединка – тепла крапка на карті України», в якій автори дослідили минуле і сучасне с. Серединка Бершадського району, досягнення одного з найкращих сільськогосподарських товариств краю, роботу соціальних закладів та закладів освіти і культури, релігійне життя. Особливу увагу приділили визначним постатям цього населеного пункту, серед них Ф.М. Кавун, В.М. Кавун, О.Ф. Кавун, М.М. Хараїм, Ф.В. Горбонос, Л.О. Гріффен, В.Т. Думанський, А.В. Сохацький, В.А. Подолян, В.В. Подолян, В.М. Думанський та багато ін.³³

Ф.Х. Шевчук та П.В. Маніленко також підняли тему Голодомору 1932–1933 рр. в с. Серединка, навели багато публікацій з районної газети, які стосувалися цієї проблеми, питання політичних репресій, опублікували список реабілітованих, розповіли про учасників Другої світової війни та місцевих партизанів, опублікували список тих, хто повернувся з війни та усіх полеглих в боях, не оминули теми остарбайтерів, а також тих, хто служив в Афганістані. Варто відзначити, що в цій книзі міститься велика кількість фотографій з історії культури та повсякдення села, подій районного та обласного масштабу, пов'язаних з Серединою³⁴.

Сказати, що велика праця Ф.Х. Шевчука була не помічена громадськістю, владою, близькими та рідними, значить потрібно припуститися глибокої помилки. Загалом він має близько 100 дипломів, грамот, подяк різного рівня, починаючи від виконкомів місцевих сільських рад та закінчуючи Верховною Радою України. Ми не будимо перераховувати усіх тих відзнак, але серед усього того багатства вкажемо 22 грамоти Бершадської районної державної адміністрації та Бершадської районної ради, 9 грамот Вінницької обласної державної адміністрації та Вінницької обласної ради, низку подяк від Секретаріату Національної спілки журналістів України, Вінницького обласного управління лісового та мисливського господарства, Видавничого дому «Моя Вінниччина», Вінницької організації Національної спілки письменників України, Бершадської районної організації Товариства Червоного Хреста, Серединської і Джулинської сільських рад тощо. В родинному

архіві збереглися шкільні похвальні листи. Отримав Федір Харитонович визнання і в сім'ї і серед друзів, мав від них численні привітання з 50-річним, 55-річним та 60-річним ювілеєм. В 1990 р. він удостоєний Почесної грамоти Президії Верховної Ради Української РСР «за заслуги у висвітленні питань політичного і соціально-економічного розвитку, активну журналістську діяльність»³⁵.

Вшановували Федора Харитоновича за високий професіоналізм журналіста, вагомий вклад в соціальний, економічний та культурний розвиток краю, принципову наполегливість у досягненні високих результатів, широку популяризацію ідей українського державотворення, патріотичну життєву позицію, активну участь у громадському житті, особистий внесок у збереження і розвиток української мови, вивчення творчої спадщини Т.Г. Шевченка.

Ф.Х. Шевчук був удостоєний кількох премій, серед них слід назвати Другу премію ім. Костянтина Гришина Вінницького обласного відділення Спілки журналістів Української РСР (1983 р.), Премію щорічного конкурсу газети «Веселі вісті» (1999 р.), Премію ім. Віктора Тимчука Видавничого дому «Моя Вінниччина» Вінницької організації Національної спілки письменників України за книгу «Серединка – тепла крапка на карті України» (2019 р.). У 1995 р. указом Президента України йому було присвоєно звання «Заслуженого журналіста України», а у 2010 р. постановою секретаріату Національної спілки журналістів України нагороджено Золотою медаллю української журналістики³⁶.

До свого 70-літнього ювілею Федір Харитонович не дожив: важко хворів, і як то кажуть одні болячки не давали лікувати інші. Проте продовжував багато працювати. Помер раптово 23 червня 2022 р. прийшовши з похорону свого друга і соратника, також заслуженого журналіста України П.В. Маніленка, з яким пропрацював довге трудове життя. Однак незважаючи на дещо несподівану смерть, він залишив після себе перш за все добре ім'я, значний творчий доробок у галузі краєзнавства, журналістики, популяризації української мови, творчості видатних українських діячів.

³³ Маніленко П., Шевчук Ф. Серединка – тепла крапка на карті України. Вінниця: Твори, 2019. С. 69.

³⁴ Там само. С. 278.

³⁵ АМІКС України. Матеріали експедиції у м. Бершадь від 24 грудня 2022 р.

³⁶ Там само.

References

1. Manilenko P., Shevchuk F. (2019) *Seredynka – tepla krapka na karti Ukrainy*. Vinnytsia: Tvory. Vyd. 2. [in Ukrainian].
2. Sukhorebry I., Shevchuk F. (2002) *Khto zhyve y pratsiuie dlia stolit. Narysy z istorii Bershadskoho derlishospu*. Vinnytsia: DP DKF. [in Ukrainian].
3. Shevchuk F. (1996) *Sviato sered budnia. Miniatiury. Humor i satyra. Sudovi narysy*. Vinnytsia: Pivdennyi Buh. [in Ukrainian].
4. Shevchuk F. (2001) *Slovo na doloni. Etiudy pro movu*. Vinnytsia: Veles. [in Ukrainian].
5. Shevchuk F. (2004) *Trydtsiat pamiatnykh lit – v imia pryideshnoho. (Do 30-littia z chasu zasnuvannia Bershadskoho elektrotekhnichnoho zavodu)*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
6. Shevchuk F. (2006) *Vohon v odezhi slova*. Vinnytsia: O. Vlasiuk. [in Ukrainian].
7. Shevchuk F. (2008) *Seredynka – tepla krapka na karti Ukrainy*. Vinnytsia. Vyd. 1. [in Ukrainian].
8. Shevchuk F. (2009) *Kriz roky i vidstani... (Do 100-richchia Bershadskoho pyvokombinatu)*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
9. Shevchuk F. (2011) *Fotovystavka staroobriadcheskoho arkhyepyskopa Savvatyia v h. Bershad Vynnytskoi oblasti. Sudba staroobriadchestva v XX – nachale XXI vv.: ystoria y sovremennost. Sbornyk nauchnykh trudov y materialov / otv. red. y sost. S.V. Taranets. Kyev; Vynnytsa. Vyp. 5. 539–543*. [in Russian].
10. Shevchuk F. (2013) *Portrety*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
11. Shevchuk F. (2014) *Vesele rozdorizhzhia. Satyra, humor, epihramy, prysviaty, ese*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
12. Shevchuk F. (2021) *Portrety*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
13. Shevchuk F., Pashkovskiy V. (2001) *Z mynuloho v maibutnie. Istoryko-publitsystychni narys pro Bershadskiy spyrtovyi zavod*. Vinnytsia: Tezys. [in Ukrainian].